

Ганна Волошенюк

**Червоне — то любов,
а чорне — то журба**

Вінниця
ВНТУ
2012

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)
В 68

*Автор висловлює щиру вдячність за допомогу у виданні цієї книги
багатьом добродійникам і серед них:
очільнику «Володарки» Леоніду Тарасовичу Гавришу,
директору Вінницького технічного коледжу
Олегу Станіславовичу Домінському,
ветерану педагогіки із Шаргорода Ганні Іванівні Боярській,
рідній сестрі Євгенії Леонтіївни Коломієць.*

Волошенко, Г. Л.

В 68 Червоне — то любов, а чорне — то журба / Ганна
Волошенко. — Вінниця : ВНТУ, 2012. — 372 с. + 32 с. іл.
ISBN 978-966-641-467-3

Життя йшло. І на кожному його повороті зустрічались незвичайні люди. Дехто й донині є другом автору книги. Вони світять своєю добротою і мудрістю. І від них набираєшся сили і енергії. Кожна особистість — неповторна! Одних сформували батьки, діди й прадіди, інші — скроїли себе самі, але за Господніми Заповідями.

Ця книга про Людей, які знайшли себе і стали помітними і потрібними в своїй справі.

Давайте разом визнаємо, що це щастя — жити для когось, щоб хтось мав насолоду бодай усміхнутися від того, що ти є...

**УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)**

ISBN 978-966-641-467-3

© Г. Волошенко, 2012

А ДУША ВАША — ЯБЛУНЯ...

Коли в редакції загадали написати про маму — дуже зраділа. Скажіть, кому ж неприємно розповідати про улюблену людину?

Кожного в житті супроводжують ідеали: ті, що минають, не пустивши глибоко коріння, і довготривалі. Все життя моя мама була для мене ясным сонцем, під променями якого легко було жити, відчувати його тепле крило і ніжитись у ньому.

Не скажу, щоб у матері часто вихлюпувались лагідні слова чи була вона багатослівною і, як кажуть у селі, улесливою. Навпаки, неговірка, завше спокійна, тиха, дивовижно терпелива. Навколо неї, видно, постійно струменіла якась щира, неперевбута благодать, бо всі малі й дорослі линули до неї, поспішали, щоб доторкнутись, обняти й погомоніти. Для кожного знаходила свою ласку.

У її очах ніколи не вичахала тепла блакить неба. Ті добрі очі всі пам'ятають розпогодженими, без злих іскор, які викресувалися б від гніву. Виходило так, що мама вічно була всім задоволена. Не пам'ятаю, щоб колись скаржилась на життя чи нарікала на нелегку долю. Тільки в останні дні молилась Богу, щоб забрав її, бо терпіла нелюдський біль у ногах.

А доля випала їй терниста, сирітська. Лишень виповнилось два роки — померла мати, а ще через сім — батько. Залишилась на руках дванадцятирічної сестри Марії, якій довелось піднімати п'ятьох малолітніх дітей. Марфушка серед них, себто мама моя, — найменшенька. У голодовку тридцять третього вижили сестрички на Кіровоградщині тільки завдяки тому, що свиней колгоспних пасли та могли разом із ними перебиватись якимись харчами.

У тридцять четвертому мій батько приїхав з Поділля до родички, яка дружила з Марією, і дві подруги справили сяке-таке весілля. Шістнадцятирічна Марфуша у супроводі сестри Марії, яку називала мамою, прибула на Брацлавщину, де через 60 років упокоїлась нинішньої весни.

Ще квітневі небесні сльози не впали на її могилу, але жива вода матеріної душі благодатно пливе до нашої свідомості, і кожен з нас, п'ятнадцятьох кровних її нащадків, носить її світлий образ у серці.

Її не можна було не любити. Невеличка росточком, усміхнена, з великими синіми очима, мовчазна, працьовита, вона якось зразу припала до вподоби сусідам та родичам, і коли вже навіть мала дорослих онуків, її так і називали в селі лагідно: «Марфуша» «Марфуня». Це треба було заслужити!

Тато теж пишався нею, називав «ясочкою», «ягідкою», «зірницею». А коли його рвійна натура «кипіла», тоді звучало: «кров твоя червона». Ми, четверо дітей, знали, що то збурився вітер, який швидко вляжеться. Батьки мали чудові голоси. Їх запрошували з охотою на різні «оказії», де пісня слала крила, та ще татові невичерпні приповідки і прислів'я робили компанію веселою, з жартами та сміхом.

Пам'ятаю той чарівний дует моїх рідних. Занімів він після братової смерті. Батько — інвалід першої групи — схилявся на ворота і ще після свого тяжкого каліцтва співав вісімнадцять років. Мати ж, як поховала свого улюбленого Петьку, — посивіла одразу і вже ніколи більше не виводила «підголосника».

Як побралися батьки, купили пошарпану хатину (залишилась пусткою після голодовки). Зайшли перший раз уже ввечері, глянь — а через сніпки місяць заглядає. То тато постійно й кепкував з того «палацу», який вони обжили.

Батько ходив у кузню до лемешів, гайок і болтів, а мати виколисувала дітлахів і виконувала норми на колгоспних полях.

На маминому похороні дві її подружки по лану, Софія і Текля, зігнуті важкою працею до землі, яким без палиці й кроку не ступити, гірко жартували: «Чого ти, Марфушо, розляглася? Глянь, он город садити треба і до Пасхи помастити скрізь. Вставай, підемо в ті поля, що ти обсаджувала та обжинала».

Згадали жіночки одне спекотне літо. Ходили раненько горох підбирати. А Марфушка (де й силюнька берегься?) такі величезні снопи в'яже! Поклала чотири, а п'ятий зверху — маємо полукіпок. Сонце палить, а вона й каже: «Дівчата, давайте хоч на мить голови в снопи сховаємо».

Отакі колгоспні «грації». І хто б не зайшов попрощатись — казав: «Як відмолоділа покійниця. Яка світла, аж сміється. Хай з Богом спочиває. Царство їй небесне». Всі-бо знали, що мама ніколи не лаялась, не проклинала, нікого не обсудила. Кожного, бувало, вислухає, порадить. До неї при-

ходили, як до священика, — висповідатись. «Гріх лаятись», — казала мама, і хоч як не мала часу, але пішки (коли ще здужала) ходила за десять кілометрів до церкви. А тут, у Вінниці, де зимувала у дочки, попросила уже німічною, щоб прийшов батюшка. Не знаю, в яких гріхах каялась моя сива мама. Щось за все життя не пам'ятаю жодного дня, в який би скоїла щось нечестиве.

Можливо, саме тому братові діти (їх п'ятеро, нею вибавлених) сердилися на нас з сестрою, коли відчували глибокої осені, що ми приїхали забирати бабусю до міста. Знаходили брат і братова сто і одну причину, аби ще затримати маму у себе. Минав час, і за справу брався зять Віктор. Наймав машину — і вже ніякі вмовляння не допомагали. Малеча й братова плакали, проводжаючи, хоч знали, що трудівниці й відпочити пора в теплі.

Щоправда, й тут, у міській квартирі дочки Жені, бабуся Муся, як її всі називали (бо була ще одна бабуся Марфа), знаходила собі роботу й рідко сиділа склавши руки (латала, зашивала, мотала вовняну пряжу, куховарила, прибирала). Уже в останні дні непокоїлась, що не може встати та хоч ложки помити. Заборонила викликати родичів з Кіровоградщини: «Далеко. Дорога нелегка. Напишете, коли все минеться».

Відчувала, що свічка життя тане. Попросила одвезти в рідні стіни: «Там Бог швидше прийме мене». Лишень тиждень побула між малими внуками і все питала: «Де та Галя, щоб хоч мені почитала».

Зате внучка Ярослава вночі, коли нестерпні болі в серці та ногах замучували недужу, бралась за молитви, і німічна бабуня стихала у недовгому сні. В останні хвилини зійшлась родина, і на братових руках, при свічці, наша сива ненька одійшла навіки.

А перед тим благала всіх, щоб не плакали й не побивалися за нею, а молили Всевишнього, аби забрав на той світ.

Звичайно, досадно, коли згадаю, як мати з паличкою дибала через садок до поля, щоб провести нас за садибу. Просила не журитись за неї, провідувати. І ми нема-нема й летіли до рідного гнізда. Знали, що, попри всі клопоти, у матері жевріє надія на зустріч. Правда, там, у селі, за вічною роботою й погомоніти не було коли. Зате, пам'ятаю: сапаємо, дивись, — уже й мама йде з пирогами з сливками чи гарбузом.

Сідаємо. О! То вже найсолодші хвилини раювання у гурті.

Діти обліплювали її, як бджоли квітку. Найпершу і найсмачнішу суничку — бабусі. Запаліли черешні — бабуся має спочатку скуштувати. Ні! Ніхто з нас, певне, не має за душею гріха, що не оддячив добрій людині.

Пам'ятаю, надрукували кілька слів про батька. Раділа: «Ой, щоб тато прочитав». А мама: «А ти думаєш, що він не знає, що ти в редакцію перейшла? Знає». Дивуюсь. Як вона, зовсім неграмотна, могла робити такі висновки? У неї була якась природжена внутрішня культура, делікатність, яка не дозволяла їй лаятись, сміятись над кимось, осуджувати, тим паче, вживати грубі слова.

Жила вона весь час у якійсь із наших сімей, та ніколи не спричиняла сварок. Певне, тому мій чоловік казав завжди: «Моя теща — найкраща. Коли б ще жінка така, то я б сто років жив». Інший зять забирав її з села, одвозив, діставав за дикунськими цінами ліки, щоб продовжити її дні, втік з лікарні, наїняв машину і прилетів на похорон, щоб попрощатись.

А вмирала наша мама в день останній тижня — п'ятницю, щоб ми здалеку могли без турбот добратись. Знаю: її душа сприяла нам у дорозі, послала день світлий і сонячний, лагідний. Без сільського болота й негоди. Своім життям заслужила погожу днину.

Все життя вона любила маленьких дітей. Казала, що хотіла б бути вчителькою, та як же, коли навіть букв не знала!

Печаль моя світла. Бо нічого не затьмарило моєї поваги й любові до мами. Але мені болить, коли бачу, як нинішні сини й дочки ображають батьків, гудять їх, знущаються з їхньої немочі.

То нехай запам'ятають горе-діти, що вони ніколи не будуть задоволені життям і доля їхня скособочиться. Вони ніколи не відчуватимуть себе щасливими! У Біблії ж сказано: хто поважає батьків своїх, — продовжить життя своє. І немає більшого гріха, як збиткуватись над батьками, і особливого над матір'ю.

Скільки нині сердечних пісень присвячено найдорожчій людині! Слухайте їх. Впускайте у свою душу. Прозрівайте, поки живі батьки. Допмагайте їм і жалійте. Щоб потім, коли їх не стане, не мучили ночами вас важкі кошмари. Даруйте ласку і квіти живим!

*Мамо, мамо, вічна і кохана...
Ви як сонечко ясне у моїм житті!*

Жалкую, що не маю дару поетичного, аби коротко і влучно проспівати про Вас і про Вашу світлу душу. Як про яблуню в цвіту... Знаю: Ви молилися за мене дні і ночі, сива моя нене!

17 червня 1994 р. «Вінницька газета».

ПІСНЕЮ НАПОВНЕНЕ СЕРЦЕ, або МІЙ ТАТО

Слава Богу, що послав мені таких славних і порядних батьків.

Десь на денці дитячої пам'яті живе яскравий день.

...Сонечко ледь підбилося над виднокраєм, вранішня вільгість ще тримає порох на вулиці, воли неспішно ремигають, тато враз підхоплює мене, садовить на запашного воза з сіном, застеленого домотканим рядном, вмощується сам на передку і ми рушаємо. Волики ідуть неспішно. Наша хата близько біля поля і, поминувши баюру побіля Кухарів, вибираємось на широкий шлях. Сонце вже дерева не заступають, стає так тепло-теплесенько, і тато зачинає «Тече річка невеличка з вишневого саду...»

Скільки згадую батька, то разом з ним і лине якась народна пісня. А знав він їх, певно, сотні. І сумних, мелодійних, і жартівливих, українських і російських. Переспівав їх чималенько, поки ми обминали левади Полянок, Мартинців і добрались далекого Кривого Рогу. Там, поряд зі старезним густим лісом, розкинулась Васельова левада. Порядкував на ній ще татів дід Василь. (Був дуже веселим, тому й причепилось прізвисько «Васеля»). При колгоспах землю одібрали, та оскільки левада заховалась далечезно від Ометинець, ніхто не зазіхав на соковиті трави: не близькі і страшно від Кальницького лісу. Татові це, видно, не заважало. Намантачив косу, поплював у долоні, перехрестився, «Господи, допомагай» і почав, розкошуючи в зеленому раї, класти покоси. І співати.

Молодша сестра Жєня теж пригадала випадок. Біля річки, на похилому горбі набрали картоплі в безтарку, вместилися, тато, як завше, зотягнув пісню. А з нашого города (називали ми його «Лавріновим») виїзд на вулицю був при-

крим, з камінцями. Отож, маля опинилось під картоплею, яка гналась вниз по дорозі до річки.

— Дитинко, де ти? Озовися! — тато розгрібав картоплю, діставав Женьку. — Ти ж хоч мамі не кажи, як ми перекинулись.

Моя сестра Євгенія давно викладає українську мову й літературу, має шестеро внуків, запам'ятала і вечір перед Різдом. Посеред нашого города росла яблуня. Солодкі яблука з'являлись вряди-годи. Тато взяв сокиру, і вони стали в снігу перед деревом.

— Святий вечір на порозі. Господь у дорозі. Я тебе, яблунько, плекав, підживлював, а ти не родиш! Я до твого кореня приступаю і словами з сокирою промовляю: «Як не будеш ти родити, то не будеш в світі жити». І замахувався на яблуню сокирою, постукував по стовбуру. Так промовляв три рази. І, на превелику радість дітей, яблуня в перший же рік рясно зародила.

Мріяв тато і про криницю в обійсті. Перша — під черешнею — не виправдала його надій. Через кілька літ покликав досвідченого чоловіка, який довго молився на колінах на місці, де мав зачати криницю. І справді! З неї тепер беруть усі сусіди воду для пиття, бо дуже смачнюща.

То найперші дитячі світлі спогади. Інший мій — під час голодовки сорок шостого. Тато:

— Діставай, зірнице, баняка, будемо полуднувати.

Мама ледве ковінкою висуває чавунне доробало, наливає в макітру хобти (щось таке сіре, з кропивою, очевидно, з грису житнього чи пшеничного), і ми швидко розправляємось із тією бурдою без хліба. Живіт, як барабан, а їсти хочеться! Прошу маму, щоб залишила ще для мене хоч трошечки — не наїлась. На закуску — мациндрики з молодого липового листя...

Батько мав відповідальну роботу: ковалював. Ще малою я сиділа там у якомусь теплому запічку, татів помічник роздмухував міхи, вугілля і дрова розпікали залізо, тато брав його — червоне — величезними щипцями, клав на ковадло і гнув, розпліскував чи з'єднував деталі. Все, що треба для хазяйства і колгоспу, тато вмів зробити, виклепати — від сапи, ковінки, сокири, лопати до ободів для воза, тобто все, чого вимагало колгоспне господарство.

Після Польщі, куди мого тата послали перед війною як рядового солдата, потрапив він знову до кузні. Металева ока-

лина залетіла в око, і під час Вітчизняної війни виявилось, що з таким зором він уже — не воїн.

Та це не завадило йому вистежити німців (котрі під селом ремонтували літаки і дуже чітко, якраз в обід, щоразу спішили до кухні), непомітно викрасти ящик інструментів та важкувату металеву драбину. Вернулись фашисти ситі, а тут — найпотрібніше здиміло! Шукали у бур'янах, по хатах, але... тато зметикував, куди запроторити німецькі трофеї! Після війни той зеленкуватий чемодан з реманентом лежав на горіщі біля димаря, а металеву драбину ми спуścались в погріб. Не дай Боже, щоб викрили сміливця — не жити йому б тоді. Але Господь, безперечно, тоді «стояв на чатах», як любив повторювати батько.

Він так тішився своїми гайками, лерчиками, болтами, напильниками, що казав: «Вони мені пахнуть». Всіляке залізччя радувало його.

Але й дерево підкорялось його рукам. Мав станок, на якому стругав дошки. Мені ж, малій, подобалось сидіти у кучерявих стружках, які ще й дуже приємно пахли. Коли вийшла заміж і на хазяйство «складали придане», то тато подав маленького стільчика: «Візьми оце від мене». І де б ми не були, на кількох найманих квартирах і до сьогодні, на дев'ятому поверсі, стільчик служить мені вірно на кухні: низенький, широкий і похіпний.

На трудодні в Ометинцях видавали трошки зерна. Перебивались, хто як міг. А нас у повоєнні роки виручали черешні. Єдине наше багатство. Весною город ставав — як наречена у білій фаті. Тато радів: «Ото матиму, що возити у Ленінград». Дозрівали черешні, батько швиденько обідав борщем з кашею, не роззуваючись, вилазив на піч, головою в куток, лиш черевики стриміли, і приказував: «Хто після обіду не одише, того Господь до царства не припише».

Десь за півгодини він брав мотузки, драбину, спритно сповивав гілки, притискав їх мотузками до стовбура, а потім ходив по тих «струнах», обривав ягоди і співав. Сусіди казали: «Уже в Лівона черешні співають».

Ніде більше у своєму житті я не чула й не бачила такого «пеленання» дерев: для цього потребувалась неабияка міць і спритність в руках. Результат: за обідню перерву — два відра нарваних черешень. Літнє сонце спадало, і батько зно-

ву прошкував путівцем на колгоспне господарство, до кузні. Увечері порався біля сушарні з ягідьми.

Ходив узимку у величезних битих валянках, на які припасовував чуні з гумових камер від машин, і в них — через сніги і поле на роботу до горна.

Приходить якось вранці сусідка Люба Грициха:

— Дивлюсь, а полем хтось ніби лозовим кошиком дорогу пробивав. Питаюся баби Карнавчихи, що це може бути?

— Та це ж Лівон до кузні подався у битих валянках. Стоїть же весь день, і ноги мають бути в теплі...

Узимку, коли не йшли колгоспники з лемешами, ободами для коліс — міхи трохи спочивали і не було нагальної роботи, тато набирав у мішок сухих черешень і — гайда в Ленінград до родича Сашка. Спродаеться, накупить всілякого краму, а для себе — чемодан заліза (інструментів, цвяхів, розвідних ключів), і з тим дорогоцінним скарбом їхав до Ситковець, а звідти йшов пішки дванадцять кілометрів до Ометинець. Тоді ж ніякий транспорт не возив людей... Мама раділа сатинам, рубчикам, ситцю, кроїла і шила на машинці обнови для малечі, а тато набирав із підготовлених дощок вхідні двері, майстрував вікна, збивав ліжка, столи і лави для нової хати, яку ми почали зводити навкруги старої.

Не знаю, чи було таке, чо́го батько не зміг би виготовити із заліза чи дерева на нашому подвір'ї? Коли дошкуляв голод після війни, у сорок сьомому році він спорудив величезні жорна з двома спеціально нарубаними каменями, які давали гарне пшеничне і житнє борошно, крупи і грис. Одна людина могла цілком впоратись із таким, здавалося би, величезним механізмом. У нього, безперечно, був конструкторський талант!

До цих пір у брата Олексія в ходу візок з довгим дишлем, на якому підвозять різне збіжжя. Певний час ми користувались каструлями, відрами, мисками, що їх тато виклепував із мідних гільз, яких немало валялось навкруги села. Заряди випалював у печі. Якоїсь зими, як двигонуло — піч рознесло уцент! Мама стривожилась: морози, сніг, малі дітки, а тато: «Ясочко, зірнице моя ясна, Федорівно, не плач! Ще просторішу складемо, ти ж бачила, що в тієї черинь стала замала для сім'ї». Запросили майстра, і за три дні величезна піч уже варила перший борщ. А ми всі змогли спати там взимку.

З малятами носився. Сконструював фанерну колясочку-ві-

зочок із коліщатками, в якій немовля могло спати, а пізніше й сидіти. Збереглося і фото моєї молодшої сестрички Жені, яку я дуже любила. Здавалось, що і в світі немає кращої дівчинки. Вишила їй блузочку, і вона, дворічна, увічнена на фото у вишиванці й сарафанчику у тій тачаночці.

Мама з татом добре співали, а тато до того ж ще мав блискучу пам'ять на деталі й роки, вдався неабияким оповідачем і жартуном, то їх часто запрошували на родини, хрестини, весілля чи на іншу якусь okazію, а батько як почне пісню своїм дзвінким, задушевним тенором і так проникнеться історією і мелодією, що любо й слухати, бо проймало до сліз. Можливо, склалися б інші обставини, міг би стати відомим співаком чи й актором. Казали, що, бувало, й гасова лампа тухла від його верхніх регістрів!

Збирались часто і в нас. На столі: печена картопля, огірки, капуста, тюлька і татів смачнючий кандибал (наливка з вишень чи сливок з дубового барильця). Скільки-то пісень наслухаюся на печі! Мелодії залягли в пам'яті, а слова згодом знаходила в пісенниках чи чула по радіо, і так мало й помалу й собі співаю. Та голосу й таланту татового до пісень ніхто з нас, чотирьох дітей, не перейняв. Кажуть люди, що на село було до війни трое голосистих «орли»: Андрій Дунаїв, Степан Волошенко і Лівон Касіяненко. Як заспівають — на всі Ометинці! Після війни залишився лиш мій батько...

Навіть після великого нещастя, коли в ставку втопився наш найменший брат Петька, тато не міг мовчати, виводив давні козацькі пісні, сльози патьоками заливали обличчя, а він співав. Підійде на милицях до воріт, обіпреться на них — і вже звучить якась мелодія. «Висів» він на воротях ще й з тієї причини, бо треба було когось, хто мав підводу, попросити, щоб привіз картоплю, гарбузи з «Лаврінового» города, а бо й дров до печі.

Якогось літа, обідньої пори батько поліз на ясен обрубувати гілля. Впав спиною на риг сусідського сараю й на землю — пошкодив хребет. Довго лікувався, та рана не затягувалась всі вісімнадцять років! Інвалід першої групи в той час не получав ніякої фінансової допомоги. Сім'я трималась на жалюгідних маминих трудовнях, кривавим потом зароблених на буряках. Правда, все ж йому, як інваліду, виписували на рік аж три пуди пшениці! (48 кг).

Двоє найменших в сім'ї дітей Женя і Петька — ходили до лавки за кукурудзяним хлібом. Голод так дошкуляв, що додому приносили огризок буханця. Тато дивився на своїх нащадків і плакав: «Не годен я вже для вас, дітки, і хлібчика заробити». Іноді ще й додавав: «Як сім пар волів мав, то з кумом кумував, а як воли поздыхали, то й кума не стало».

Ніколи не занепадав духом і нас тому вчив. Радив: «Як працюєш у колективі, то ніколи не «рознось» ніде того, що почула. А як звільняєшся з роботи — ніколи не грюкай дверима! Не плюй в криницю — доведеться ще води питися. Пам'ятайте: покірне телятко дві мамки ссе, а бистре й одною не буде! Лізеш на черешню — бери мотузок і ключку, щоб пригинати гілки. Кожна гілка має свою міру гнучкості й пружності, отож розраховуй. Торбини на шию не бери — гнутиме донизу». Мабуть, то від тата моя любов рвати ягоди...

Коли згадую батька, то спадає на думку наша невеличка хатина. У неділю тато взимку бере «Кобзаря» з полицки над піччю і читає. А у нього всі «університети» — пів першого класу! Та це йому не зашкодило знати чимало віршів з «Кобзаря».

Пасла якось худобу, а тато й питається: «Чи лежить ще на вході до Великого Рогу високий камінь під спаленою липою? Там колись була корчма, в якій обідав Тарас».

Правду кажучи, липу ту бачила, пам'ятаю її — обшмалену над землею, сірів і камінь. Але тоді не дуже й вірилось у батькову легенду. Минуть роки, і в книзі Петра Жура «Дума про вогонь» вичитаю, що справді Тарас Шевченко восени 1846 р. мчав нашим краєм до Почаєва.

Ще коли я працювала в обласному Товаристві охорони природи у вісімдесятих роках, ми з лісоводами пройшли тією дорогою від Морозівки, що в Погребищенському районі, до Гонтівки Могилів-Подільського району. Обстежили Шевченківський шлях на предмет озеленення. Там, де не росли дерева, порадили господарствам їх досадити. Тоді ж школярі на Ометинському відрізку теж посадили липи та горобину.

Навіть інвалідом батько дещо робив руками, сторожував далеко під лісом на пасіці. У вихідні, коли навідувалась із Вінниці, я бігла через поля до тата погомоніти й поспівати. Звідти поспішала на автобус і мене супроводжувала татова пісня...

Ще малою я думала, як і чим відмити татові темні руки. У них настільки в'ївся метал і вугілля, що здавалось, ніколи не проступить з них нормальний колір. А через десятиліття каліцтва руки татові стали, як в усіх людей...

Перед своїм печальним відходом на Різдво, попросив принести водички з Сірчишиної криниці. Це недалеко від левадів, кілометрів три від села. Принесла. Тато дуже втішився і почав спрагло пити. За кілька годин випорожнив трилітровий бідончик! Сумний і немічний запропонував: «Давай ще поколядуємо. Може, в останній раз».

Так воно й сталося. Через тиждень прилетіла тривожна звістка. І хоч стояв січень, днина випала лагідна, спокійна й сонячна.

Понад три десятиліття немає з нами батька, але щороку на Проводи ми навідуємось до найдорожчих могил, де росте калина, привезена із садиби фольклористки Насті Присяжнюк з Погребища. Запалюємо свічки, подумки гомонимо з батьками, ділимося своїми радощами і печалями...

У нашому саду ще цвіте черешня, посаджена батьковими руками, біліють дві хати, збудовані для сім'ї і сина Олексія і його дружини Ольги. До речі, тато навчав брата доводити до діла роботи по дереву і металу. Як зіницю ока, береже Олексій татові інструменти, бо саме він з Ольгою залишився в селі доглядати батьків і працювати з любов'ю біля землі. Ми ж з сестрою Євгенією живемо у Вінниці, маємо дачі, ходимо в одну церкву.

Улюбленою татогою приповідкою було: «Не май сто рублів, а май сто друзів». Такого принципу сам дотримувався і мене навчав. І, слава Богу, Господь посилає чудових людей різного віку і професій, ми з ними не тільки приятелюємо, але й співаємо. Бо тато повторював: «Коли згадаєте мене — заспівайте». Чомусь виринає найперше: «Ой, у полі вітер віє», «Їхав козак за Дунай», «Меж крутих бережков», «Имел бы я золотые горы».

Наші батьки нахилили наші серця до пісні. Закільчилась у моїй душі й велика любов до серйозної класичної музики. Очевидно, редактор «Вінницької газети» Олександр Ратушняк (царство йому Небесне) мав рацію, коли почав посилати мене на концерти, фестивалі, аби про такі події з'являвся матеріал в часописі. Звичайно, він сприяв, щоб не забувати і

питання охорони природи та віри.

Не уявляю нашого тата без різних прислів'їв і примовок. І все виходило до ладу: «Поли ріж, а спину латай», «Голос такий, як у того солов'я, що лошат дере», «Поспішає, як з козами на торг», «На битім шляху трава не росте», «Колос повний до землі гнеться, а пустий — угору дереться». От, як почую барвисте слово, згадаю і тата.

Минуть роки, і на Чистилищних Бесідах у Вінниці при виступі згадаю, як гарно співав мій тато. А народознавиця і провидиця Гарафіна Маковій, осяяна Святим Духом, скаже: «Ваш батько своїми піснями виспівував, звільняв рідню від гріхів. Має велику заслугу перед Богом. А Ви ж щоб не співали, мали б великі проблеми з легенями».

Принагідно додам, що відома на Буковині вчителька української мови й літератури з тридцятирічним стажем Гарафіна Маковій, деякі книги якої мають гриф міністерства освіти і використовуються при вихованні підростаючого покоління, та у газеті «Економічно-благочестивий вісник», радить усім співати народних пісень при будь-якій роботі: на кухні, на городі чи дачі, а особливо при вишиванні, де запрошуємо в долю все світле й радісне. Бо все при тому наповнюється позитивом. Їжу споживаємо ніби ліки, рослини — краще ростуть і плодоносять, а вишиття — стає неоцінним оберегом.

Маю дякувати Господу, що народилась у таких порядних, добрих і співучих батьків. Тішу себе думкою, що за все життя не образила їх, не принесла якихось прикрощів. Згадую їх з теплотою, любов'ю і сумом, бо вже не можу погомоніти з ними... Сподіваюсь, що їхні таланти і доброта щедро заколосяться у душах їхніх внуків і правнуків. Вони ж там, у небесах, нехай радіють нами. Посилають свої молитви й допомагають нести нам свій хрест!

22 грудня 2011 р.

ПОВІНЧАНІ З ПРИРОДОЮ

Людина народжується для щастя. Її тішить як велична гладінь моря, так і зелена тиша лісів, золоте поле пшениці. А в ньому блакитні волошки, сонячні кульбабки на лузі. А ще білесенька квіточка ромашки із золотим сонечком посередині. Відкрий лиш очі весняної, літньої чи осінньої пори і навкруги вирує чарівний світ. Створений Господом для людини, аби помітила весь розмаї і щедрість природи, навчилась все оце берегти, шанувати й леліяти.

Дякую Всевишньому, що подарував мені можливість працювати майже 22 роки в обласному Товаристві охорони природи, знайомитись з людьми, котрі дивились на світ захопленими очима, або відтворювали його в дереві, на картинах, охороняли його і навчали цього інших.

Нині нікого не здивуєш трояндами, бо ростуть вони спокійно! Навіть на гамірливих вулицях Вінниці, а коли приїхала у відрядження до Тульчина і запитала, де можна побачити щось цікаве, — порадили навідатись у Петрашівку.

Добре, що тоді (1971 рік) справно в кінці дня ходили автобуси в села і десь близько дев'ятнадцятої години я вже милувалася трояндами біля контори колгоспу. Головна винуватиця квіткового розмаю Таня Грох поїхала з Петрашівки до батьків у Торків. Вечоріє. Ночувати ніде. Чекаю голову колгоспу Івана Кальницького, аби хтось підвіз до Тетяни. Іван Сергійович послав літнього серйозного чоловіка, який знайшов її на городі. Носила з батьками під місяцем квасолу під навис.

Познайомились. Довго гомоніли того першого вечора. Стала Тетяна Іванівна для мене тією радісною пристанню, куди я спішила увечері з багатьох доріг. У пам'яті — зима. Вийшли на вулицю, а там — кучугури снігу блищать під місяцем. А нам що робити?

— Давай будемо печатати фігури, — пропоную їй і падаю на пухову перину. Довгенько ми «прикладались» і толочили вулиці, певне, десь до одинадцятої години. Ті витівки ми згадували потім немало років при зустрічі. Зізналась, що Іван Сергійович закликав якомсь до кабінету:

— Тетяно Іванівно, продається хата, ось вам гроші, швиденько купляйте, розраховуватись будете згодом.

Ніколи не забувала подруга, як її виручив Кальницький. Збіжать літа, і вже там порядкуватиме і її донечка. Нехай святиться навіки доброта Івана Сергійовича! Його давно немає серед живих, але вдячні серця не забувають його, колишнього партизана, який під час війни прийшов на зв'язок, а тут — облава. Діти на печі, а господиня тільки-но хліб витягла і показала хлопцеві, де може схватись. Поки німці шастали по сараї, щукали яйця, то Іванові в гарячій печі стало непереливки. Слава Богу, що німота швидко здиміла, але легені, звідтоді спалені, не давали дихати. Любив книги і квіти. Діставав їх де міг, привозив у Петрашівку троянди. То було чарівне диво в той час — десять тисяч куців!

Це лиш увертюра до одного матеріалу, який побачив світ у «Вінницькій правді» ще в січні 1972 року. Та ж сама Таня Грох захоплено згадувала Пашу Степанівну Мельник з Верхівського сільськогосподарського технікуму. Туди у той чарівний парк добралася теж надвечір і мала нагоду зазнайомитись зі славним сімейством Мельників. Згодом працювали у Брацлаві і ми з Іваном Волошенюком возили до студентів характерника — кобзаря Володимира Перепелюка. «Діда Ладимира з Лісограда» наше Товариство охорони природи запрошувало не тільки для виступів у Будинку природи, але й до юних активістів охорони природи, яких збирали з усієї області в табір. До трьох загонів потрапляли юні лісівники зі шкільних лісництв, переможці конкурсу «Барви Поділля» (юні художники) та активісти конкурсу «Джерело». Понад два десятиліття довелось вести ці конкурси, писати про школи, вчителів, учнів у районній та обласній пресі.

Їздила у відрядження і там траплялися справжні ентузіасти, які безкоштовно (як на нинішній час) знаходили й описували джерела, віднаходили цікаві легенди, розчищали ручаї і джерела, озеленяли їх, укріплювали береги, видолинки і схили. Багатьох із них уже немає в живих. Але я знала їх, часто навідувалася і тому воскрешаю їх у цій книзі. Нехай вони хоч так живуть серед нас і в моєму серці.

Одночасно Господь послав цікавих майстрів, як-от Василь Паламарчук, і я робила у вікнах Будинку природи їхні перші виставки. Нині вони вже відомі. Бачимо їхні творіння

на святах Дня Незалежності, Дня міста Вінниці або в краєзнавчому чи художньому музеї. Марія Гоцуляк, Микола Олійниченко (Могилів-Подільський), Дмитро Власійчук (Хмільник), Ірина Лазарева і Костянтин Степановський (Вінниця).

Дехто з них наміцно прописався у музеї Михайла Коцюбинського та обласному Центрі народної творчості. А хіба можна забути природолюбів, повінчаних з природою: кобзаря з Вороновиці Володимира Перепелюка, фольклористку з Погребища Настю Присяжнюк, квітникаря з Чернятки Бершадського району Миколу Довганя, фото- і кінолюбителя з Гайсина Володимира Романова?

З усіма згаданими природолюбамися часто зустрічалась, листувалась, раділа їхнім успіхам, писала про них до газет і розповідала по обласному радію. Цієї роботи ніхто мені не нав'язував у Товаристві охорони природи. Це були порухи моєї душі. Всі ці люди пройшли крізь моє серце. І я дякую Господу, що Він сприяв зустрічам з ними!

ТРОЯНДОВИЙ ВІНОК ПЕТРАШІВКИ

Тихого літнього надвечір'я виходжу з автобуса і прямую між черешнями, попід лісосмугою. Сонце спочиває на верхівках дерев, і село, куди йду, на диво урочисте серед тієї тиші і таке гарне та прибране, неначе дівчина перед вінцем.

Уздовж вулиць, уздовж парканів, біля колгоспної контори, школи, клубу, біля кожної хати — троянди, різнокольорові квіткові багаття.

Хто ж виплекав усю цю красу? У кого це така світла душа, невтомні руки? З когось же все це починалося!

А починався трояндовий вінок Петрашівки з двох людей — Тані Грох, яка працює в конторі колгоспу, і голови правління Івана Сергійовича Кальницького.

Якось Таня Грох посадила єдиний пагінець нового сорту троянд у горщечок, поставила його на вікні в конторі, поливала, доглядала. А тут — путівка в Крим.

— Думала, що пропаде квітка, — розповідає дівчина. — Наказувала всім з бухгалтерії: «Не забувайте поливати». А сама думала: «Забудуть».

Не забули. Разом з іншими сільськими новинами щоразу

повідомляли, на скільки троянда підросла, скільки на ній з'явилося листочків.

Чого люди так дбають про квіти? Голова колгоспу Іван Сергійович Кальницький каже: «Коли в тебе стіл багатий, квітка проситься до хати».

... Весна. Пора орати в полі, сіяти. Дівчата з бухгалтерії готують кварталний звіт. Та ніхто не дивується словам Кальницького:

— Ходімо, дівчата, троянди садити.

Починаючи з 1968 року, колгосп закупив спочатку 800, потім 500, потім ще три тисячі саджанців. Минулої осені прийшов наряд ще на п'ять тисяч, Іван Сергійович каже: «Тепер зможемо посадити ще й виткі троянди вздовж нашого нового паркану».

Радують око троянди в кожному дворі. І коли йдеш селом, не можеш визначити, де ж квітники кращі: чи біля медпункту, чи біля школи, чи біля контори — скрізь розмаїтість кольорів, форм і пахощів.

Ось на місці колишнього пустиря виріс Будинок культури. Трохи нижче — пам'ятник воїнам. Довкола стоять в німій зажурі плакучі верби. І лежать тут літньої пори кармінові троянди. Дбайливі руки дітей і дорослих кладуть на могилу букети.

Все трояндове багатство в селі — під пильним оком Тані Грох. Десь відцвіла квітка, треба вчасно зрізати, щоб через якийсь час з'явилась нова, а тут треба підпушити ґрунт, а там пересадити — всюди встигає вона.

Гарний звичай дарувати квіти. І коли треба комусь привітати молодих, іменинника, молоду матір — ідуть до Тані. А вона не відмовить. Бо знає: квіти принесуть радість і тепло. Тихо пригорне їх молода матір, засвітяться очі в нареченої — всіх зворушить ота надзвичайна краса, яка іскриться золотими пилинками в таких ніжних і ласкавих пелюстках.

Іван Сергійович недаремно каже:

— Коли цвітуть троянди, я краще себе почуваю.

Дівчина розповіла такий випадок. Якось улітку вона вирішила відвезти найкращих троянд своїй улюбленій вчительці з Верхівського технікуму Паші Степанівні Мельник, яка прищепила їй любов до прекрасного.

День був гарячий, сонце пекло немилосердно, асфальт аж

прогинався під ногами. На автобусній станції звичайний гамір, метушня, всі кудись спішать. Бачу, хто не проходить, мимоволі зупиняється. Всі погляди ніби прикипають до букета. Шкода, зів'януть, думаю.

А тут підходить до мене диспетчер автостанції з відром води.

— Опускай їх у відро, — каже, — щоб не зів'яли...

Про квіти дівчина може розповідати годинами.

— Шанують у селі красу. Ревно оберігають тут кожне деревце. А посаджено їх немало: і по ярах від ерозії, і біля річок. Або, скажімо, зрізали гілку плакучої верби, бо вона заважала, коли проводили електролінію. Школярі порізали ту гілку на частини, посадили і тепер доглядають маленькі деревця.

Якось приїхали до села працівники Вінницького зеленого господарства. Дивувались, що село має великий квітниковий парник. А сальвії, троянди й гладіолуси в Петрашівці навіть кращі, ніж в обласному центрі.

Немало дивує всіх приїжджих і те, що біля контори, де завше багато людей, особливо чоловіків, не видно жодного недопалка. Бо поряд — троянди.

Голова колгоспу, колишній партизан, Герой Соціалістичної Праці Іван Сергійович Кальницький каже:

— І квіти виховують людей, бо в кожного з нас є щось таке, що відкривається перед красою.

8 січня 1972 року. «Вінницька правда».

НАСНАГА ПАШІ СТЕПАНІВНИ

Про Парасковію Степанівну Мельник мені багато розповідала Таня Грох — вона свого часу навчалася у Верхівському сільськогосподарському технікумі, а тепер працює в Петрашівці Тульчинського району, і залюбки займається квітами, розводить троянди.

— Парасковія Степанівна викладає ботаніку. Її лекції ми любили понад усе. Все, що розказувала, відразу запам'ятовували. Подобалося нам працювати з нею в полі, в лісі, збирати гербарії. Вона завжди поглиблювала наші знання, оповідаючи усе нові подробиці з життя рослинного світу. Учні постійно доглядали парк, підсаджували алеї,

знищували на деревах омелу. Найважчу роботу було виконувати легко, коли поруч була Парасковія Степанівна. Бувало, влітку, хоч як рано прокинешся, а наша вчителька вже порається на квітнику. Ще не встигне й сніг зійти, а на садибі Мельників уже що-небудь квітне.

— Коли Парасковія Степанівна, — оповідала Таня Грох далі, — помічала в учнів зацікавленість природою, доклала всіх зусиль, аби з отієї «зернини» виплекати справжнє «дерево любові» до природи. Не споглядальної, а творчої, коли людина відчуває насолоду працювати коло землі, росити хліб і все, що до хліба.

... Ми стрілися з Парасковією Степанівною тихого надвечір'я, коли над ставом витьожкував соловей. Дівчата-студентки, що трапилися назустріч, сказали, що викладач ботаніки порається зараз коло квітів. Я побачила ще зовсім молоду жінку. Вразив її голос, по-дівочому дзвінкий, милий.

Вона водила мене аудиторіями технікуму, котрий готувався до свого піввікового ювілею, розказувала про випускників, котрі мають приїхати на свято. У кабінеті ботаніки розглядали гербарії. Потім довго бродили парком.

Це парк республіканського значення. Займає понад двадцять гектарів. Тут близько ста видів рідкісних дерев.

— До свята, — розказувала Парасковія Степанівна, — почепимо нові таблички на дерева, приберемо кожен куточок, щоб було гарно й затишно.

У технікумі нема штатного доглядача парку. А тим часом Верхівський парк на обласному конкурсі-огляді на кращий парк-пам'ятку природи здобув третє місце після Немирівського та Вінницького. Все тут зроблено руками студентів та викладачів. І чи не найбільшу частку в цю справу вносить подружжя Мельників — Парасковія Степанівна та Іван Трохимович.

Виходимо на галявину. Вона хлюпає голубими хвилями півників. Тут незабаром буде зведена нова альтанка. А онде одиноке дерево. Єдиний у парку екземпляр дуба болотного.

— Шкода, — каже з сумом Парасковія Степанівни, — ніде не можу в літературі знайти відповідь, як лікувати це дерево. Вже обрізували гілки, заражені хворобою, знищували злоякісні накипи — нічого не допомагає.

Її хвилює буквально все, що пов'язано з флорою парку, збереженням та збагаченням. І дбає про те, аби всі цікаві

ЗМІСТ

ПРО БАТЬКІВ	3
А душа ваша — яблуня... ..	3
Піснюю наповнене серце, або Мій тато.....	7
ПОВІНЧАНІ З ПРИРОДОЮ	15
Трояндовий вінок Петрашівки.....	17
Наснага Паші Степанівни	19
Квіти в дарунок	21
Ріка твого дитинства в Тепленьках	23
«Червона книга» про Євгена Жиліна	25
Трофеї Володимира Романова.....	27
Фантастичні фігури Василя Паламарчука	28
Наперекір долі (І. Д. Коваль).....	30
Сонце у твоєму вікні	32
Музика витинанок Валентини Васильєвої.....	34
Ці захоплюючі витинанки	35
Зустріч з кобзарем Володимиром Перепелюком.....	37
Від широкого серця вітали Настю Присяжнюк.....	39
Захоплення вчителя Дмитра Власійчука	40
Мовою барв Степановського	42
Маяк з далекої пітьми	44
І кажуть люди «спасибі»	46
З щирим серцем до природи	47
Подорож у зелену казку	49
Живе кобзар Перепелюк у Вороновиці.....	51
Щоб день квітчався (Домнич З. О.)	53
Творець прекрасного.....	55
Володар дивосвіту Микола Довгань.....	57
Сашко і лелека	59
Мандрівка в «Коростовець»	61
Рось, місця росів.....	63
Сонячна палітра Ірини Лазаревої.....	66
В ПОЛОНІ МУЗИКИ І ПІСНІ	77
Марія Скрипник: «Показуємо нетлінні скарби незламного народу»	77
Тетяна Цвігун: «Наші плани у Божих руках»	90
Народної ниви жниця Настя Присяжнюк	96
«Струни вічності» не змовкають (В. Перепелюк).....	106
Хоровий вибух «Вінниці»	109
Віталій Газінський: «Слово і музика — чарівні пензлі душі»	112
«Барви музики ХХ століття» відкривав камерний хор «Вінниця».....	117

Газінський, син Газінського	119
До нових вершин духовної музики	121
«Пісня тугу розважала...»	123
Василь Король повернувся до Вінниці.....	128
Народна пісня — соковита вишня, або На ювілеї Адама Дзюби.....	132
Царівна української пісні Ніна Матвієнко.....	136
Ми не продовжуємо багатства Господні.....	147
На одному стільці з Ніною Матвієнко.....	150
На «Парижі» з Віктором Анісімовим.....	152
Марія Скрипник: «Мистецтво — пожива для душі, бо воно, як молитва, лікує людину»	157
Афанасій Медражевський: «Моя партія — мистецтво».....	161
«Піду до тих, хто пам'ятає, звідки серце родом...»	166
ЧЕРВОНЕ — ТО ЛЮБОВ, А ЧОРНЕ — ТО ЖУРБА»	173
«Цього візьміть — за ним нема кому плакати»	173
Галина Романівна: «Якби хтось розповів, я не повірила б...»	178
Життєві шляхи Василя Кучеренка.....	185
Грета Мечиславівна, оптимістка.....	191
Сувій долі Агафії Гериш	196
Марія Вітович: «На віку горя — море...»	199
Незабутня «мама» — Зінаїда Домнич	202
Павло Зібров у матері.....	204
Під музику Бортнянського й Вівальді. Репортаж з відкриття художнього музею	207
Маєстро Роман Семко	210
Нехай звучить відома й незнана музика «Аркини».....	212
Дочка «ворога народу»	214
Раз добром зігрите серце — вік не охолоне.....	218
Чудернацьке знайомство з Тереном Масенком	225
Щоб вік прожити, як належить... або Слово про диригента від Бога Дмитра Немченка.....	229
Спасибі, Костівно! (Т. Дяченко).....	233
Мандрівка в осінній дрімоті.....	241
Андрій Коломієць: «Обнімаю вас, але не так, як автомата...»	243
Гвардії рядовий охорони природи	248
ГОСПОДЬ ТАЛАНТИ РОЗДАЄ	257
На городі — театр, у театрі — борщ	257
«Ой, Україно, рідна матусю, як тобі хустка ця до лица».....	260
Квіти на картинах Тамари Рафаловської.....	264
Сонячних справ майстер Володимир Карпуша.....	271
Пробудились неабиякі таланти в музеї Коцюбинського	273
Коли пісня звучить у другій музичній школі — відбувається диво.	274

Оберегові символи в гончарстві Романа Чмерука	276
Наталіє, дивуйте українців, а Європа знайде вас сама!.....	277
«Витинанковий розмай» Ліни Концевич	280
Міцніє братерство гончарів	281
«Маруся Чурай» на сцені технічного коледжу	284
Хай відроджуються національні обряди	285
Олена Герасименко: «Що є в білому світі основа основ?»	287
Петро Зарицький: «Я тобі присягаюсь любов'ю і вірністю сина...»	289
У гості до Емми Петрівни!	294
«Жити, щоб малювати...»	296
«Якщо Господь дав мені таке тіло, то й душу підібрав до нього...»	300
Ганна Боярська з «Малого Стамбула»	304
Любов Шаламай: «Я буду крізь сльози сміятись!»	307
Зціпителька душ або Вечір з Катериною Мотрич.....	315
Осяна Святим Духом, або Менестрель 21 віку Нонна Пошехнова	317
Нонна Пошехнова: «Не огорчи Духа Святого».....	321
Театральну площу піснею освятив «Добродар»	329
Музика, що об'єднує нас, або Слово з концерту Василя Короля	330
Гордість Тиврова — Володимир Очеретний.....	332
Марія Гоцуляк: «Мого таланту золота зернина»	335
«Подільська осінь» у педуніверситеті	338
Пам'яті подвижниці Лідії Мельничук.....	340
Світ мистецтва Галини Данилюк	343
Її кредо — творити все нове (Є. Чугунова)	346
«Подільських княгинь» вшановували... на городі	348
Поезія барв Світлани Книш	351
Вчителька моя, Ганна Зіброва	353
Серце і душа «Берегині» Людмили Бойченко	355
Серця, що спокою не знають.....	356
Щедрість талантів Володимира Козюка.....	358
Зберігає на віки.....	358
Вони світитимуть світові своїми стінами	359
Казкова країна світлин	361
Ця музика... Відкіль вона береться?.....	362
«Наймолодший» учень Луцишина	364
Сила духу	368
Російський друг — Леонід Гребенєв.....	372
Пакет несли ангели!	372
«Софіївка» зачарувала назавжди	374
І звучала музика чудесна.....	378
Не дозволяй душі лінуватись!.....	381

Фото на обкладинці:

Заслужена артистка України, кавалер ордена княгині Ольги, начальник обласного управління культури і туризму **Марія Василівна Скрипник**.

Заслужений працівник культури України, кавалер ордена княгині Ольги, Людина 2004 року в номінації «Діяч культури і мистецтв», занесена на обласну Дошку Пошани «Праця і звитяга вінничан», директор Центру народної творчості **Тетяна Омелянівна Цвігун**.

Кучинська Олександра Григорівна разом з учасниками фольклорного свята. Технічний коледж, м. Вінниця, 2011 р.

Фото на звороті обкладинки:

Заслужений артист України **Василь Король**.

Лауреат обласних журналістських премій ім. К. Гришина і В. Орлика, Лауреат Всеукраїнської мистецької премії ім. Є. Гуцала, кавалер ордена княгині Ольги, телеведуча «Дивоцвітів» і «Будьмо знайомі» **Ганна Василівна Секрет**.

Картини майстрині **Тамари Рафаловської**.

Після концерту народної артистки України **Ніни Матвієнко та її доньки Антоніни** 31 травня 2011 р. у філармонії м. Вінниці.

Літературно-художнє видання

Волошенко Ганна Леонтіївна

ЧЕРВОНЕ — ТО ЛЮБОВ, А ЧОРНЕ — ТО ЖУРБА

Видання здійснюється в авторській редакції

Підписано до друку 16.05.2012 р. Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура SchoolBook. Друк різнографічний. Ум. др. арк. 23,23.
Наклад 200 прим. Зам № 2012-071.

Вінницький національний технічний університет, КІВЦ ВНТУ,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95, ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-85-32.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано ФОП Барановська Т. П.
21021, м. Вінниця, вул. Порики, 7.